

Jókai hagyatéka.

Írta:

GYÖRY ELEMÉR

ref. lelkész,
püspöki titkár.

1925.

Nyomatott Engländer Ferencz könyvnyomdájában. Tala.

D/S

Jókai hagyatéka.

Irta:

GYÖRY ELEMÉR

ref. lelkész,
püspöki titkár.

1925.

Nyomatott Engländer Ferencz könyvnyomdájában
Tata.

Jókai hagyatéka.

Száz esztendeje fényes felhők vonultak át Magyarország felett, melyekből muzsameteorok hullottak alá; ezekből a muzsameteorokból gyermekek lettek, mosolygó arcu, tüzes szemű gyermekek. Tót nóta mellett szenderült el az egyik és magyar dalról álmodott, úgy, ahogy gyermek itt még sohase, melancholikusán tekintett fölfelé a másik, mikor édesanyja imáját utánmondva, angyali karok zengését vélte hallani, dajkák betyártörténeteit hallgatta, a magyar nemzet legendás históriáit olvasgatta a harmadik, míg igen sok kortársa fogócskát játszott a komáromi kollegium udvarán, vagy

a Duna tükrén lapos kavicsot szöktetett, hogy a haboktól kérdezze, meddig élek és olvassa ki a választ a kavics tovább ugrásából.

És ezek a gyermekek fejlődtek testüknek-lelküknek állapotjában egymástól messze, szép Magyarország különböző részein és merőben eltérően, mint ahogy a csillagok is különböznek egymástól, csak egy közös vonásuk van: hogy világítanak a sötét éjszakában. Mikor beragyogták csodás fényességükkel a csatamezőt, a Lyra arcát glóriába vonva, a bizva-bizvás magaslatait és a küzdve-küzdés mélységeit, a kétségességedőt s a csüggedőt saját történetével győzve meg, az egyént, az ifjút és öreget, családot, szellemet, erkölcsöt, szórakoztatva, gyönyörködtetve és tanítva, a három muzsameteor kiesett az emberi testekből és nem lehullott, de felszállt újra a fényes felhőkbe

az örökkévalóságba, a halhatatlanságba.

És most száz esztendő múltán istentiszteleteket tartunk, alig jöttünk ki a lyrai és drámai költészet ívelt dómjaiból, belépünk az elbeszélő költészet templomába, mely misztikus, mint az éjszaka és mesés, mint kelet szépsége, Istent áldani, hogy nemzetünknek megpróbáltatásoktól súlyos évtizedekben ezeket a világitó lelkeket adományozta és hogy amikor újra eljöttek a napok, melyekben Hungária ismét gyászfátyollal fűdi arcát és könnyek között zokogja „nem szeretem ezeket“, azoknak a lánglelkeknek fényénél megvilágosodhatunk, hősugarainál felmelegedhetünk.

Ez az esztendő a Jókai esztendeje. Különösen nekünk komáromiaknak, mert mindaz, ami Jókaiában művészi érték és örök becsü, mig egyfelől magyarságából, addig

másfelől patriájából fakad és táplálkozik. Ezért hullott ránk özönnel a nagy mesemondó, az egész művelt világnak és egyetemes irodalomnak egyik leginkább kiemelkedő alakját megillető tisztelet babérkoszorujából a sok fényes levél a Petőfi Társaság komáromi nagygyűlésén. Az ott elhangzott klasszikus megállapítások s ihletett költők oltártűz gyújtása után kinek van valami mondani valója és ki mer az oltár elé lépni? Ne illessen engem szerénytelenség vádja, hogy fel merem emelni szavamat, amikor a Ref. Ifj. Egyesület felkérésére ünnepi beszéd mondására vállalkozni merész voltam, de a nagy mesefa koronájának árnyékába ülve, én is hallottam a lombok andalító susogását s mintha prófétai extázisba estem volna, látomásokat láttam Jókairól és jelenéseket Jókaitól, melyeket ha megláttatok másokkal is, úgy hiszem, ha nem

tudok is ujképet rajzolni, de a látottat pár vonással elevenebbé teszem.

A mai napon, a magyar szabadság születésnapján, legcélszerűbb volna meglobogtatni a szabadság hajnalhasadásának két lángkévét, a Petőfi és Jókai szívét. Általános volt a lelkesedés, de semmi sem történt csak akkor, amikor Petőfi március 13. án megírta a Nemzeti Dalt, álomfejtő Józsefként a Bécs felé röptült tört jó jelnek magyarázva s Jókai Bulyowszkyval megszerkesztette a proklamációt. Petőfi március 15.-i följegyzéseiben aranybetűkkel írja Jókai szerepét, de én úgy látom, hogy nem a 48-as hajnalhasadásban volt legillatosabb s nem a vérzivataros időkben volt nagy Jókai, itt Petőfié és Kossuthé az elsőség, hanem mikor kicsavarták kezünkből a kardot, mikor elnémultak legjobbjaink s elő kellett venni a mesét, kezdett teljes

diszében, pompás színében kibontakozni a világsi földindulásnál dércsipett, megszorodott s a Bükk rengetegében már szinte elhullással fenyegető rózsabimbó. Az isteni gondviselés úgy akarta, hogy Petőfi legyen a harcoló magyar Géniusz kürtje, Jókai a beteg magyarság dajkája s mint az édesanya beteg gyermekének kis ágya mellett mesél, mesél sokszor úgy, hogy maga se hiszi, de mesél, hogy feledtesse betegével a szenvedést, a fájdalmat: a mesétől feled és gyógyul mirdakettő, a beteg is, a mesélő is.

Élménye mélyen a lelkébe véődött Jókainak. Láta a halált legijesztőbb fegyveröltözetében. Láta azt a vihartól felkorbácsolt tenger hullámai között, mikor a meghasadt ég lángokat okádott a féregre, az emberre, ki rémületében elfeledé, hogy ő a teremtés koronája... Midőn, mint az üldözött

vad futott hegyeken és völgyeken, árkokon és vizeken keresztül s „hajrát“ ordított utána száz hóhér kiáltása s az utána lőtt golyók fülei mellett fűtyültek; midőn vándorutján három-négy falut hagyott el egymásután, melyekből minden élő kihalt; uton és útfélen, bokrok és ösvények alatt temetetlen holttestek feküdtek szerteszét; a templomok körül, a kálváriák alatt kétségbeesett haldoklók csoportjai nyavalyogtak, kik iszonyuan eltorzult arccal kiáltanak fel a keresztre: Isten, Isten vedd le rólunk ostorodat (Munkácsi rab.), nem szenvedett és nem fájt úgy a Jókai szive, mint mikor Kara Makánt megszólaltatta: „Uram, az oroszán is királya a pusztáknak, — de ha kalitkában van, hallgat őrizőjére“. (Janicsárok végnapjai). Tiltva volt számára a honi történet, a nemzeti élet nagy alakjai, de Samyrlól, Thomárról,

cserkesz és idegen hőskről, Kárpáthy Zoltánról, a Kőszivű ember fiáról allagoriákban szólhatott. És a magyar nemzet szive megértette ezekben, mint a napraforgó a napsugárt, odafordítva arcát forró csókra, a jog és igazság isteni eredetét: újra életre kelünk! A Janicsárok végnapjaiban a nemzeti elbukás okát a meghasonlásban, viszályban, pártültésben és árulásban mutatja meg, az Új földesur történetében pedig a kálváriát járó magyarságnak bűbájos mesében sugja fülébe a passzív resistenciát, mely mint leszögezett vascsizmás szobor a meghátrálást és átalutnál élő tilalomfa az átjárást, lehetetlenné tesz minden gyáva lemondást. Csak ezt a kettőt tartom ezuttal a mai magyarság elé; olvasd, olvasd jó magyarom, a széthúzás, meghasonlás, belső viszály, hogy árulásról ne is beszéljek, lefeléut

a megsemmistüléshez, de a passiv resistencia rendületlen állás: tűröm, mert tűrnöm kell, ah! de egyszer...

Általánosságban szólva, különösen első elbeszéléseiben, melyeket az 50-es években s a kiegyezésig irt leszáll a jajsulytotta néphez, mint Aeneas az alvilágba, lelkeket elragadni, bűvös világitásba, vagy sötét gyászba vonni, felébreszteni a magyar lélek legmagasztosabb képességeit, sőt ujakat adni neki, közel vinni Istenhez, az igaz bíróhoz, végig vezetni a gyönyör és kétségbeesés összes fokain, játszva lágyan, vidáman, szilajon, mélán, sötéten, fájón az érzelem összes hurjain, de mindig mesélve. Az ő meséjében megtalálta minden magyar ember a magyarság gyászát, reményét, jövőjének összes lehetőségeit, egy szóval a magyarság egész életét s ha meséjét idővel el is felejtette, vagy elfeledi, de olvasás közben lerakódik a lélekre,

mint a Leclanche szénrudjára a só és visszamarad fölmérhetetlen értéként egy egész eszmesorozat: hit, bizalom, remény, szeretet és a jóra való készség, tehát erkölcs és idealizmus. Ezért hősei korának, vagy a történelemnek a legderekabb emberei, kiknek lelkében energia, tiszta szándék, önfeláldozás s minden poklokon keresztül törő akarat a vismotrix, a ható erő.

A kritikus találhat hibát Jókai jellemképzésében, hogy angyalokat ír és ördögöket fest, de Jókai előtt nem annyira a jellemek következetessége lebegett, hanem a mese, az eszme, mely — mint már említettem, a magyar lelkeknek a nemzeti katasztrófa szakadéka felett meg nem tépázottan, teljes diszben való átlendítését célozta. És ez Jókainak sokszor szinte exaltált idealizmusával és bibliás erkölcsével sikerült. Mese-mondó aranszája rabul ejtett egy

szenvedő nemzedéket, egy egész nemzetet. Ugy csinált, mint az orvos, aki morfinistát kezel, nem árulja el, hogy a méregszomj kielégítésére destillált viz inieciót ad. (Sok lelki és erkölcsi morfinista járt az 50-es és 60-as években Magyarországon.) Minden mese és ihéma Jókai lelkén, ezen a gyémánt destillátoron átszűrődve megtisztult s az ő meseinieciói méreg helyett életet vittek a szivbe. A modern regényírás érzékies frivolitásával, sokszor szemtelen meztelenségével szemben a szerelem mézét, mint a csalódás epéjét, a boldogság bájitalát, a honszerelem nektárját, még az elbukás pocso lyáját is az idealizmus aranykelyhében az erkölcs ezüst tálcáján nyujtotta. Ezért én úgy látom, hogy Jókai nekünk több, mint pl. a franciáknak Dumas, vagy Anatole France, Jókai nekünk nemcsak fogalom, Jókai olyan irodalmi

tradíciót és forrást jelent, melytől megtartatásunkat kell várnunk. Tudom, hogy e nemzetnek, hogy megélhessen szüksége van az aranykalászos Alföldre, bortermő hegyekre, kincses Erdélyre és a Kárpátok koszorúira, de kiváltképpen szüksége van életet adó és tápláló eszményekre, tisztult világnézetre, hitre, erkölcsre, idealizmusra, melyek meg fogják teremteni a maguk gazdasági és politikai létfeltételeiket, de amelyek nélkül a Népszövetség minden gáncsiája sem biztosíthatná nekünk Nagymagyarországot. Viharok letörhetik a korona legszebb ágát, de ha a törzs ép, újra hajt és virul. A népek pusztulásának igazi oka belül van, lelki nyavalyákban erkölcsi defektusokban és megvesztegetett világfelfogásban. Ezeknek a magyar lelkekből való kiküszöböléséért, a nemzeti föltámasztásért, hit és remény, a magyar

jövő, a nemzet-mentés érdekében irt, mesélt Jókai.

Mi hát Jókai hagyatéka ?

Óriási tőke! Mint a Mikszáth cigányasszonya jósolta :

„Ügyvéddé nem válik, hivatala se lesz
Vagyont, gazdagságot magának nem
[szerez

És gazdag lesz mégis, az egész világba
Minden élő ember örököl utána

S öröklí vagyonát mind egyenlő részben,
Mégis az egészet mindenki egészen.“

Modhatatlan kincs a Jókai idealizmusa, erkölcsi tisztánlátása és fensége és a Jókai fajszeretete, az ő nemzetmentése.

Ez a Jókai drága hagyatéka.

S ez a hagyatéka a mienk, ami nemcsak azt jelenti, hogy a mienk ezerszinű gyémántjainak átváltott értéke s a mi fajtánk keblére tüzte a világ legszebb sárga rózsáját, nem is azt jelenti csupán, hogy ránk szállt örökölni, ennél többet: s jobbat jelent! Jelenti azt: „akinek van annak adatik, akinek nincs,

amije van is elvétetik tőle," azaz idealizmusunkkal tele kell ragyogtatni a bánat feketéjével árnyalt magyar lelkeket, erkölcsi erőnkkel fölemelni az elerőtlenülteket s feltartóztatni a magyar psychével semmi rokonságban nem levő idegen eszmeáramlatokat, jelenti azt, hogy régi magyar tradíciók, nemzeti dicsőségünk, szép Magyarországnunk szeretetével, lelkünkben örök eszmények kitermelésével át kell lendíteni nemzedékünket Trianon Stixén a tulsó partra, a dicső magyar jövő újra kárpátkoszorus mennyországába, ahol és amikor a nyílt, becsületes, lovagias faj, a tiszta eszményt szerető, az igazságot már Istenhez fellebbező nép meg fogja kapni a felmentést és a nemzet arcáról a Historia is, az örök igazságszolgáltatás is lemossa a gyalázatot, mit rákentek életüket, hatalmukat a mi gyalázásunkkal és befektetésünkkel tángáló nemzetek.

A nemzet jobb jövőjébe vetett hit Jókai hagyatékának a summája. Ezért kell ápolnunk a Jókai-kultuszt, nem magáért Jókaiért, hisz ő a mi ünneplésünk nélkül is belépett a halhatatlanok csarnokába; mint ahogy túlélte jubileumát, túléli centenáriumát is, Jókai túlél mindent, csak egyet nem, — Magyarországot, mert mindkettő öröklétű, túl időn és túl örökkévalóságon él Magyarország Jókaija és Jókai Magyarországja.

